

SÄRTRYCK/OFFPRINT UR

FESTSKRIFT

TILL

PER SAMUELSSON

JURISTFÖRLAGET I LUND

2024

Redaktionskommitté

Johan Adestam, Niklas Arvidsson,
David Dryselius och Marcus Utterström

Skadestånd i avtalsförhållanden

Köplagens ansvarsgrunder

I köplagen finns vad som åtminstone ser ut att vara tre olika ansvarsgrunder. I delar är ansvaret strikt, det vill säga oberoende av hur gäldenären har eller inte har agerat. I andra delar bygger ansvaret på gäldenärens kontroll: gäldenärens ansvar omfattar bara omständigheter som ligger innanför dess kontroll. Och ibland förutsätter gäldenärens ansvar att det har förekommit culpa – vårdslöshet, försummelse eller oaktsamhet – på dess sida. De olika uttrycken för culpan torde inte markera någon faktisk skillnad, utan är bara olika beteckningar för samma ansvarsgrund.

Strikt ansvar

Det köprättsliga ansvaret för avtalsbrott är i princip strikt, det vill säga oberoende av varför avtalsbrottet har uppkommit. Det enda – tämligen naturliga – undantaget är om en omständighet som annars skulle utgöra ett avtalsbrott har uppkommit på grund av borgenären eller något förhållande på dess sida, se 22, 30 och 51 §§ KöpL, jfr den motsvarande regleringen i art. 80 CISG och i art. 7.1.2 Unidroit Principles (2016). När undantaget aktualiseras föreligger inget avtalsbrott. Något ansvar för gäldenären uppkommer därför inte.

Bortsett från det speciella undantaget saknar följaktligen frågorna *hur?* och *varför?* all betydelse för förekomsten av avtalsbrott. Frågorna saknar därför också betydelse för de av själva avtalsbrottet omedelbart föranledda påföljderna: fullgörelse, avhjälpande, prisavdrag och hävning.

Allra tydligast framgår detta i förekomsten av riskövergång. Av 12 § KöpL framgår således att en olyckshändelse som inträffar efter riskövergången i princip inte omfattas av säljarens ansvar. Tvärtom anges i bestämmelsen att en sådan händelse inte påverkar köparens betalningsansvar. Och av 21 § KöpL framgår att en olyckshändelse som inträffar före riskövergången omfattas av säljarens ansvar, trots att den inte på något sätt är säljarens fel.

De avgörande frågorna för förekomsten av ett brott mot ett köpavtal är således i stället *när? var? och vad?*: När skulle varan avlämnas? Var skulle den avlämnas? Och – inte minst – vad var det som skulle avlämnas?

Kontrollansvar

För skadeståndspåföljden är däremot de kompletterande frågorna *hur?* eller *varför?* av central betydelse. För att *direkta skador* – med vilket med några få undantag avses skador som inte är indirekta, se 67 § 1 och 2 st. KöpL – skall ersättas krävs således att avtalsbrottet eller den därav föranledda skadan har uppkommit på grund av en händelse inom gäldenärens kontroll. Även när händelsen ligger utanför gäldenärens kontroll skall ersättning utgå om händelsen eller dess följder kunde ha förutsetts vid avtalslutet eller därefter kunde ha undvikits eller övervunnits, se 27, 40 och 57 §§ KöpL. Lagens konstruktion innebär att skadeståndsansvaret presumeras vara strikt – i förhållande till själva avtalsbrottet oberoende av hur eller varför skadan har uppkommit – men att gäldenären i undantagsfall ändå undgår ansvar. Bevisbördan för att undantag är för handen ligger enligt lagreglerna på gäldenären.

Konstruktionen av lagens kontrollansvar är abstrakt. Den avviker således från hur åtskilliga standardavtal reglerar *force majeure* som undantag från en gäldenärs ansvar. Med utgångspunkt i 24 § 1905 års köplag är sådana regleringar ett slags koncentrat av historien sedan 1905: storstrejken 1909, mobiliseringen under första världskriget och så vidare ända till det senaste tillskottet pandemi.

I sak är det däremot knappast någon skillnad mellan regleringarna. En gäldenär som undgår ansvar på grund av *force majeure*

undgår regelmässigt ansvar även enligt köplagens reglering av kontrollansvar och vice versa. Skillnaden ligger bara i själva konstruktionen, där köplagens abstrakta konstruktion är mer modern än standardavtalens kasuistiska motsvarighet.

Culpaansvar

För att även *indirekta skador* skall ersättas krävs i princip att gäldenären har varit culpös, se 27 § 3 och 4 st., 40 § 2 och 3 st. och 57 § 3 och 4 st. KöpL. Utöver själva avtalsbrottet förutsätter således ansvaret ett mer eller mindre klandervärt *agerande* – eller en motsvarande *frånvaro av agerande* – från gäldenären.

Till det kommer såvitt avser säljares skadeståndsansvar enligt 40 § 3 st. KöpL vid fel i varan att varan ”vid köpet avvek från vad säljaren särskilt har utfäst”. Värt att särskilt notera är kravet att avvikelserna skall ha funnits redan när avtalet slöts. Det ligger onekligen nära till hands att anse att det alltid är culpöst att lämna en *särskild* utfästelse – låt vara att *utfästelser* rimligtvis egentligen alltid är just särskilda – om en vid utfästelsestidpunkten befintlig varas beskaffenhet utan att kontrollera om den svarar mot verkliga förhållanden. Det särskilda utfästelseansvaret tillför därför knappast något i förhållande till det generella culpaansvaret.

Borgenären har bevisbördan för förekomsten av de ansvarsgrundande omständigheterna. Placeringen av bevisbörda skiljer sig således radikalt från den som gäller beträffande kontrollansvaret.

Skadeståndsansvaret förutsätter ett tillkommande moment

Av konstruktionerna följer att avtalsbrott alltid kan förekomma utan att de föranleder någon skadeståndsskyldighet för gäldenären. I så måtto är en grund för skadeståndsskyldighet inom köplagens tillämpningsområde alltid ett *tillkommande moment*.

Till skillnad från själva avtalsbrottet – som uteslutande är relaterat till avtalsobjektet – är således gäldenärens agerande – eller brist på agerande – avgörande för dess skadeståndsskyldighet. Svaret på frågorna *hur?* eller *varför?* är inom köplagens tillämpningsområde centralt för en gäldenärs skadeståndsansvar.

Kontrollansvar och culpaansvar – mer än en bevisfråga?

Uppdelningen mellan ett kontrollansvar och ett culpaansvar antyder onekligen att det är materiell skillnad mellan dem. De faktiska omständigheter som en borgenär enligt culparegeln skall åberopa och visa förekomsten av för att gäldenären skall ansvara för dess indirekta skada är emellertid ofta – för att inte säga alltid – desamma som de faktiska omständigheter som gäldenären skall åberopa och visa frånvaron av för att undkomma ansvar enligt kontrollansvarsregeln.

Det torde således regelmässigt vara culpöst av en gäldenär att inte beakta omständigheter inom den egna kontrollsfären som hindrar den från att uppfylla ett åtagande, åtminstone när de kunde ha förutsetts redan vid avtalstillfället. Och även om de inte kunde ha förutsetts redan då, är det rimligtvis culpöst att inte undvika dem eller övervinna dem när de väl har visat sig, jfr 27 § 1 st. 40 § 1 st. och 57 § 1 st. KöpL.

Det gäller åtminstone inom vad som ibland benämns ”offergränsen”. Och bortom den är det knappast culpöst att inte vidta sådana åtgärder, eller, om man vill ta en omväg till samma resultat: det må vara culpöst, men det är ändå inte skäligt att kräva det.

En materiell skillnad mellan kontrollansvar och culpaansvar förutsätter att det finns omständigheter som utgör culpa trots att de ligger utanför gäldenärens kontroll med mera, eller – snarare – omständigheter som inte utgör culpa trots att de ligger inom gäldenärens kontroll med mera. Så ansågs det uppenbarligen vara enligt 1905 års köplag, där till exempel 23 § angav culpa – låt vara med omvänd bevisbörda – som grund för skadeståndsskyldighet vid köp av bestämt gods, medan det för skadeståndsansvar vid leveransavtal enligt 24 § räckte att leveransmöjligheten inte var ”utesluten i följd av omständighet, som ej bort av säljaren vid köpets avslutande tagas i beräkning, såsom förstörelse av allt gods av det slag eller det parti köpet avser, eller krig, införsel förbud eller därmed jämförlig händelse”.

I teorin går det möjligen fortfarande att konstruera sådana omständigheter. I verkligheten är det svårare. Utan några sådana

faktiska skillnader är emellertid uppdelningen mellan kontrollansvar och culpaansvar inte mer än en bevisbörderegel.

Antingen är då kontrollansvaret i realiteten – precis som i 23 § 1905 års köplag – inget annat än ett presumtionsansvar, det vill säga ett culpaansvar där gäldenären ges möjligheten att exculpera sig. Eller också är culpaansvaret inte alls något culpaansvar, utan bara ett kontrollansvar utan omkastad bevisbörda.

I förlängningen innebär det att fördelningen av bevisbörda – och förmodligen i allmänhet även av åberopsbörda – i skadeståndshänseende är beroende av klassificeringen av skada. Borgenären har visserligen bevisbördan för förekomsten och omfattningen av skada. Den har därtill bevisbördan för förekomsten av omständigheter som ligger till grund för gäldenärens ersättningsskyldighet avseende indirekta skador. Gäldenären har däremot bevisbördan för frånvaron av omständigheter som skulle kunna ligga till grund för ersättningsskyldighet avseende borgenärens direkta skador. Parternas respektive bevistema är spegelbilder av varandra: förekomsten eller frånvaron av omständigheter som konstituerar culpa, eller – om man föredrar det – förekomsten eller frånvaron av kontroll med mera.

Resultatåtagande och omsorgsåtagande

Det finns bara två slags avtalsobjekt. Det ena innebär att gäldenären åtar sig att tillhandahålla ett visst resultat. Ansvar för avtalsbrott är då med nödvändighet strikt; gäldenären begår avtalsbrott om resultatet inte uppnås. Det behöver emellertid inte vara fråga om ett ”resultat” i snävare bemärkelse; även att en vara skall avlämnas vid en *viss tidpunkt eller inom en viss tid* och på en *viss plats* är exempel på resultatåtaganden.

Resultatansvaret förutsätter att det finns möjlighet att vid en given tidpunkt (och i allmänhet på en given plats) jämföra vad som faktisk har levererats med vad som enligt avtalet skulle levereras: Svarar vid den tidpunkten objektets kvalitet mot vad borgenären hade fog för att förvänta sig (jfr 17 § 3 st. KöpL)? Och levererades objektet i rätt tid och på rätt plats?

Det andra slaget av åtagande innebär att gäldenären skall verka för att något, i allmänhet det av borgenären avsedda resultatet, uppnås. Gäldenären ansvarar följaktligen inte för att resultatet uppnås, utan bara för att kvaliteten i dess arbete är tillräckligt hög. I huvudsak är det således fråga om ett metodansvar. Enskilda moment i ett sådant uppdrag kan ändå vara av resultatkaraktär: ett utredningsarbete skall till exempel redovisas vid en given tidpunkt.

Ett åtagande avseende ett enskilt moment kan aldrig vara av båda slagen, jfr dock hur HD i *Smyckets vikt* (NJA 2023 s. 373) p. 18 blandar ihop de båda slagen genom att först ange att en bedömning skall göras ”som en objektiv culpabedömning”, för att omedelbart därefter ange att det ”är det felaktiga resultatet av [gäldenärens] handlande, inte orsakerna till detta, som är väsentligt i sammanhanget”. Det går inte: ett åtagande är alltid antingen att tillhandahålla ett resultat eller att verka för att det uppnås. Det ena slaget av åtagande utesluter med nödvändighet det andra.

Inom köprätten är följaktligen parternas primära åtaganden – säljarens åtagande att leverera en avtalsenlig vara på den avtalade platsen vid den avtalade tidpunkten och köparens åtagande att hämta eller ta emot varan och betala för den – av resultatkaraktär. Deras kompletterande åtaganden i skadeståndshänseende är däremot av omsorgskaraktär, låt vara att själva avtalsbrottet är en nödvändig förutsättning för att åtagandet skall aktualiseras.

Konsultavtal och andra uppdragsavtal

I svensk rätt görs ofta en distinktion mellan varor och tjänster. Uppdelningen är i princip felaktig, även om den många gånger råkar träffa rätt. Felet ligger i att det finns åtskilliga avtal om tjänster där det egentliga avtalsobjektet är ett resultat. De har mycket mer gemensamt med varuköp än med avtal där objektet bara är ett omsorgsåtagande.

Samtidigt finns det enstaka köpavtal som egentligen inte är köpavtal, utan avtal där ”säljaren” åtar sig att *försöka* avlämna en avtalsenlig vara och således *försöka* åstadkomma den äganderättsövergång som varje köpavtal syftar till. Sådana åtaganden uttrycks på mer eller mindre konstfulla sätt, men innebär regelmässigt att fråga inte

är om något köp, utan om ett omsorgsättagande, låt vara att avtalet i förlängningen ofta resulterar i ett köp. De har följaktligen i åtminstone ansvarhänseende mycket mer gemensamt med olika slags konsultavtal än vad de har med ”riktiga” varuköp.

När fråga är om uppdragsavtal kan en motsvarande gräns dras. På den ena sidan gränsen finns resultatåtaganden. De kännetecknas av att gäldenärens – uppdragstagarens – ansvar i huvudsak är strikt. Antingen levererar den det avtalade resultatet eller också gör den det inte. I det senare fallet har den begått avtalsbrott.

På den andra sidan gränsen finns majoriteten av alla uppdragsavtal. I dem har gäldenären bara åtagit sig att arbeta med en anständig kvalitet, oftast i syfte att åstadkomma ett visserligen inte avtalat, men ändå avsett, resultat. Risken för att resultatet inte uppnås ligger emellertid inte på gäldenären, utan på borgenären (uppdragsgivaren). Till denna kategori hör inte minst i det närmaste alla konsultavtal, inbegripande i princip alla advokatuppdrag.

Skadeståndsansvaret utanför köprätten, särskilt i uppdragsavtal

24 § 1905 års köplag var ett undantag från huvudregeln i svensk rätt att skadestånd förutsätter culpa. Den eventuella kvarlevan i form av ett kontrollansvar som i materiellt hänseende skiljer sig från culpaansvaret är således också ett undantag. Huvudregeln har funnits under lång tid. Högsta domstolen har gång efter gång bekräftat den, se från senare tid till exempel *Skatterådgivarens ansvarsbegränsning* (NJA 2022 s. 354) p. 14: ”En rådgivare bär gentemot sin uppdragsgivare på kontraktsrättslig grund ett ansvar för skada som har orsakats genom oaktsamhet”, jfr även *Advokatens skatterådgivning* (NJA 2019 s. 877) p. 25 och *Advokatens skadeståndsansvar* (NJA 2018 s. 414) p. 19.

Den sålunda angivna huvudregeln synes – liksom köplagens konstruktion – innebära att en gäldenärs skadeståndsansvar i förhållande till andra påföljder kräver något *tillkommande moment*. Om det inte vore så, skulle skadeståndsansvaret vara strikt i förhållande

till själva avtalsbrottet: redan avtalsbrottet skulle vara tillräckligt för att utlösa ett skadeståndsansvar.

Huvudregeln innebär därför också att avtalsbrottet måste kunna skiljas från skadeståndsansvaret, så att det är möjligt för en gäldenär att begå avtalsbrott utan att samtidigt ådra sig skadeståndsskyldighet. En sådan åtskillnad är inte särskilt komplicerad att åstadkomma när fråga är om resultatåtaganden. De är definitionsmässigt fristående i förhållande till *hur gäldenären agerar* för att tillhandahålla det utlovade resultatet. För dem vållar uppdelningen inga egentliga problem.

Annorlunda förhåller det sig med gäldenärens omsorgsåtaganden. För dem är frågan *hur?* avgörande för såväl avtalsbrottet som sådant som för ett därav föranlett skadeståndsansvar. Bedömningen av om det är olika eller samma *hur?* ställs på sin spets när borgenären kräver en annan påföljd än skadestånd. Om då någon av de omständigheter som skulle ha krävts för skadestånd inte behövs för rätten till sådan påföljd är det fråga om olika *hur?* Då är culpa en självständig grund för skadestånd, ett *tillkommande moment*.

Men om det i stället är fråga om samma *hur?* är culpanormen inget mer än summan av negationen av de omständigheter som konstituerar *den kvalitetsnivå som följer av avtalet*. Och när den väl har fastställts, leder varje brott mot den i så fall till skadeståndsskyldighet. I förhållande till den sålunda fastställda avtalade kvalitetsnivån är då skadeståndsansvaret strikt!

Frågan om ansvarsgrund har under senare år diskuterats i artiklar i Svensk Juristtidning av Christina Ramberg (SvJT 2020 s. 589) och Johan Adestam och Niklas Arvidsson (SvJT 2021 s. 48). Lite förenklat kan sägas att Christina Ramberg anser att skadeståndsansvaret för omsorgsförpliktelser är strikt, medan Adestam och Arvidsson anser att det krävs culpa för att ansvaret skall aktualiseras. Det går inte att förneka att Adestams och Arvidssons uppfattning vilar på den solida grunden att HD gång efter gång har angivit att det är så.

HD har emellertid regelmässigt hanterat isolerade skadeståndskrav och därför aldrig behövt bekymra sig särskilt om den eventuella skillnaden mellan omständigheter som grundar ett skadestånds-

ansvar och omständigheter som i stället bara grundar en rätt till någon annan påföljd, såsom prisavdrag eller hävning.

Skatterådgivarens ansvarsbegränsning (NJA 2022 s. 354)

Frågan om culpa-normen egentligen är en norm för skadestånds-ansvar eller om den i stället är underlag för att fastställa den avtalade kvalitetsnivån kan illustreras av en genomgång av de omständigheter som HD i *Skatterådgivarens ansvarsbegränsning* angav vara relevanta för skadeståndsskyldigheten. De är samlade i domens p. 14, som har följande innehåll:

En rådgivare bär gentemot sin uppdragsgivare på kontraktsrättslig grund ett ansvar för skada som har orsakats genom oaktsamhet. När uppdraget aktualiserar rättsliga frågeställningar får aktsamhetsbedömningen främst riktas in mot den metod som rådgivaren har använt sig av och om metoden kan anses vara anpassad efter vad uppgiften kräver. Prövningen ska ta sikte på om rådgivaren har varit tillräckligt omsorgsfull i sin genomgång och analys av rättsläget och saken. Det avgörande är inte huruvida rådgivarens uttalande står sig vid en senare prövning utan om han eller hon har grundat sina bedömningar på en fackmässig undersökning av rättsläget såsom detta då framstod. Det får också betydelse om rådgivaren har presenterat rättsläget på ett rättvisande sätt, med välgrundade påpekanden om eventuella osäkerheter, så att uppdragsgivaren får ett korrekt underlag för sitt eget beslutsfattande. Behovet av att sådan information lämnas är dock beroende av situationen i det enskilda fallet.

Inledningsvis konstaterar HD således att fråga är om ett culpa-ansvar. Därefter anges att ”aktsamhetsbedömningen främst riktas in mot den metod som rådgivaren har använt sig av och om metoden kan anses vara anpassad efter vad uppgiften kräver”. Metodtillämpningen är således i fokus. Det är tämligen uppenbart att det är kvaliteten i utförandet snarare än resultatet som är viktigt. Prövningen av metodtillämpningen skall ”ta sikte på om rådgivaren har varit tillräckligt omsorgsfull i sin genomgång och analys av rättsläget och saken”. Härtill kommer att det avgörande vid bedömningen inte är ”huruvida rådgivarens uttalande står sig vid en senare prövning utan om han eller hon har grundat sina bedömningar på

en fackmässig undersökning av rättsläget såsom detta då framstod”. Slutligen anges att det också får betydelse ”om rådgivaren har presenterat rättsläget på ett rättvisande sätt, med välgrundade påpekanden om eventuella osäkerheter, så att uppdragsgivaren får ett korrekt underlag för sitt eget beslutsfattande”.

Trots att uppdraget i målet hade påtagliga drag av resultatkaraktär – *utgår stämpelskatt eller inte?* och i förlängningen: *skall vi genomföra transaktionen eller inte?* – är det uppenbart att HD har ansett att gäldenärens åtagande har varit av omsorgskaraktär. Det väcker emellertid frågan vad som skulle ha krävts om borgenären i stället hade krävt till exempel ett prisavdrag (det är i och för sig möjligt att så skedde, men det var åtminstone inte föremål för HD:s prövning). Eller rättare sagt: vilken av de angivna omständigheterna var en nödvändig förutsättning för rätten till skadestånd, men inte för rätten till prisavdrag?

Advokatens skatterådgivning (NJA 2019 s. 877)

I rättsfallet *Advokatens skatterådgivning* anges särskilt i p. 29 att man vid bedömningen av om en advokat har handlat oaktsamt måste ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Detsamma gäller rimligtvis vid en motsvarande bedömning av andra slags uppdragstagares ansvar.

Det är naturligtvis inget annat än en erinran om att bedömningen av om ansvar föreligger skall utgå från vad som följer av avtalet, på sedvanligt sätt tolkat mot bakgrund av samtliga föreliggande omständigheter. I det ligger med nödvändighet att *culpabedömningen* är beroende av vad som följer av avtalet: det som är culpöst i en avtalsrelation behöver inte vara culpöst i en annan! Det som Högsta domstolen kallar för culpabedömning är således – enligt Högsta domstolen – egentligen inget annat än en bedömning av om den kvalitetsnivå som följer av avtalet har upprätthållits eller inte.

Slutsatser

Det finns åtminstone två – principiellt väsensskilda – sätt att betrakta culpanormen och HD:s tillämpning av den. Det ena är att

den verkliga är ett sätt att fastställa grunden för ett skadeståndsansvar och att HD därför inte har vare sig bedömt eller uttalat sig om själva avtalsbrottet. Det skall i så fall bedömas på andra grunder som inte framgår av HD:s domar.

Det andra är att HD egentligen har använt culpanormen för att avgöra vad som är avtalets kvalitetsnorm, som i förlängningen av avtals ofta knapphändig reglering därvidlag motsvarar vad som i köprättsliga sammanhang emellanåt benämns ”abstrakt standard”. En sådan följer av vad en köpare utöver avtalets beskrivning av avtalsobjektet har fog för att förvänta sig (eller förutsätta, som det uttrycks i 17 § 3 st. KöpL) beträffande dess kvalitet m.m. I konsumenttjänstlagen benämns en sådan norm fackmässighet.

En fördel med den senare modellen är att man slipper dissekera culpanormen för att utröna vilken av de omständigheter som konstituerar culpan som kan utelämnas utan att det samtidigt innebär att gäldenären inte har begått avtalsbrott. För någon måste det vara, annars är det med nödvändighet fråga om en tillämpning av den senare modellen. En annan fördel är att man inte behöver laborera med två snarlika – men ändå i någon del olika – normer för hur och med vilken kvalitet ett uppdrag skall utföras: en där en avvikelse ger rätt till någon påföljd, men inte skadestånd, och en mer omfattande där en avvikelse även ger rätt till skadestånd.

Jag tror inte att det går att dissekera culpanormen på det sättet och plocka ut någon enskild del som krävs för att skadestånd skall utgå men som inte behövs för rätten till annan påföljd. Om det är så, är culpanormen emellertid inte mer än ett sätt att bestämma vilken kvalitetsnivå som *följer av avtalet* (jfr härtill 17 § 1 och 3 st. KöpL). Och när det väl är gjort, krävs inget *tillkommande moment* för att skadestånd skall utgå.

Det sagda leder till flera, i delar måhända tämligen oväntade, slutsatser:

1. Ett omsorgsättagande skall utföras fackmässigt. Culpanormen ligger till grund för bedömningen av fackmässigheten, det vill säga av inte minst den kvalitet som borgenären under för avtalet gällande förutsättningar har fog för att förvänta sig. Den avgörande frågan för såväl avtalsbrott som skadeståndsskyldighet är

hur åtagandet har utförts. En gäldenär som inte utför sitt uppdrag på ett fackmässigt sätt blir därför också alltid skadeståndsskyldig. Skadeståndsansvaret vid avtalsbrott är således strikt.

2. Skadeståndsansvaret vid brott mot ett resultatåtagande följer däremot huvudregeln att ansvaret förutsätter culpa. Det beror på att åtagandet kan separeras i två delar: en som besvarar frågorna *vad?*, *när?* och *var?* och en som besvarar frågan *hur?*. Ett avtalsbrott behöver därför inte leda till skadeståndsskyldighet.
3. Det är förmodligen ingen skillnad mellan de materiella omständigheter som konstituerar culpa och de som ligger till grund för en gäldenärs kontrollansvar. Det är därmed förmodligen inte heller någon skillnad mellan ett kontrollansvar och ett presumtionsansvar. I båda fallen ansvarar en avtalsbrytande gäldenär om den inte exculperar sig.
4. Frågan om det för resultatåtaganden finns ett dispositivt kontrollansvar – eller ett ansvar baserat på *force majeure* – utanför det område där ett sådant följer av uttrycklig lag, såsom enligt köplagen, är därmed knappast en materiell fråga. Den är i stället bara relevant för placeringen av bevisbörda: presumeras en avtalsbrytande gäldenär ha varit culpös eller ankommer det på borgenären att åberopa och visa att så har varit fallet?